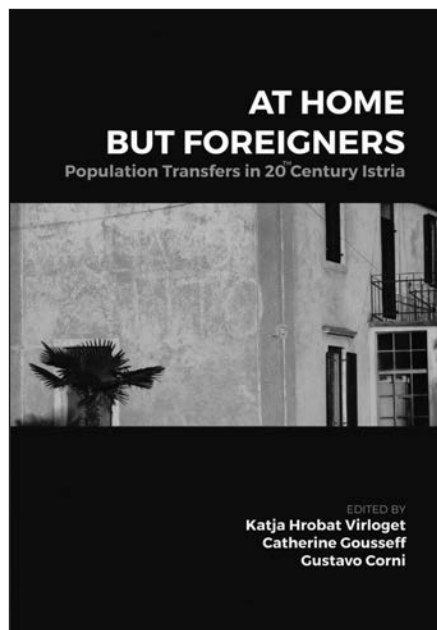

KATJA HROBAT VIRLOGET, CATHERINE GOUSSEFF IN GUSTAVO CORNI (UR.):

At home but foreigners. Population transfers in 20th century Istria.

Annales University Press, Koper 2015, 229 str.

Zbornik *At home but foreigners: Population transfers in 20th century Istria* je nastal kot rezultat konference *Populations' transfers in 20th century Europe*, ki je bila leta 2014 organizirana v Kopru. Poleg organizatork same konference, Katje Hrobat Virloget in Catherine Gousseff, je pri urejanju zbornika sodeloval še Gustavo Corni. Rdeča nit zbranih prispevkov so premiki prebivalstva, ki so se v 20. stoletju zgodili v Istri, ter širši družbeni kontekst, ki je te premike uokvirjal. Pri lotevanju te nemalokrat boleče tematike večina avtorjev prispevkov upošteva zgodbe s terena, torej Istro samo, obenem pa ne ostajajo slepi za širše družbene procese, v primeru Pamele Ballinger celo globalne. Med uveljavljenimi raziskovalci, ki so prispevali k zborniku, lahko zasledimo zgodovinarje, antropologe, etnologe, sociologe in celo konservatorje arhitekturne dediščine. To je bil gotovo tudi razlog, zakaj je v kratkem zapisu

na ovitku knjige recenzentka Mateja Habinc izpostavila interdisciplinarno zasnovo zbornika. Vendar pa bi sama razpravam v knjigi prej pripisala t. i. postdisciplinarni pristop. Prispevki namreč ne ostajajo znotraj meja posameznih disciplin, temveč jim analitično osrediščenost in interpretativne tehnike narekuje izhodiščna problematika. In prav to je največja vrednost pričujočega zbornika.

Še več, avtorji uspešno vzdržujejo medsebojni dialog, saj njihovi prispevki ne govorijo eden mimo drugega. To je glede na dejstvo, da izhajajo iz različnih nacionalno pogojenih znanstvenih tradicij in obravnavajo politično sporno problematiko, ki je bila za udeležence nemalokrat travmatična in zato tudi poljubno »utišana« ali izrazito »poudarjena«, brez dvoma pozitivni prispevek zbornika. Avtorji pri svojem delu ne izhajajo iz nacionalnih kategorij kot naravnih stanj. Prebivalstva zato ne ločujejo na »naše« in »vase«, česar smo bili vajeni v drugih besedilih, ki se lotevajo podobnih tematik. Hkrati pa ne podcenjujejo pomena nacionalnih identifikacij.

Uvodni dve besedili umeščata migracije iz Istre v širši, predvsem zgodovinski kontekst. V prvem je Catherine Gousseff poveljna preseljevanja iz Istre opredelila kot del široke zgodovine evropskih premikov prebivalstva, ki so se v veliki meri zgodili ravno po drugi svetovni vojni. Taki premiki so bili odraz političnega konsenza držav zmagovalk, ki so v njih videle rešitev manjšinskih vprašanj in zagotovilo za mir. Sourednik Gustavo Corni pa je v drugem uvodnem komentarju izselitev »Italijanov« iz Istre opisal v širšem evropskem kontekstu nacionalnih držav, ki hrepenijo po homogenem nacionalnem prostoru.

Uvodniki v zbornik so navadno tisti, katerih branje zadošča, da v grobem spoznamo namen in vrednost zbornika ter novosti pri soočanju s predmetom raziskovanja. V tem primeru pa ali zaradi kratkega obsega ali zaradi osrediščenosti na mnogo širše migracijske procese uvodnika ne prinašata konkretnjšega vpogleda v naslednja poglavja. Želela bi si uvodnik, ki bi natančneje orisal predmet raziskovanja in oblikoval vprašanja, na katera prispevki odgovarjajo, ter jih na tak način tesneje medsebojno povezal.

Jedro knjige je razdeljeno na dva sklopa; v prvem so zbrani bolj široko zastavljeni pogledi na migracije v Istri, v drugem pa prispevki, ki izhajajo iz individualnih spominov, iz »sledit preteklosti v sedanjosti«, kot je v predgovoru zapisala Katja Hrobat Virloget. Raoul Pupo v poglavju o odnosu italijanskega zgodovinarstva do istrskega »eksodusa« ocenjuje, da so resna znanstvena dela italijanskih zgodovinarjev od 80. let 20. stoletja naprej pri svojih interpretacijah nehala slediti politično-propagandističnim shemam in jim zato velja zaupati. Pupo je prepričan, da je uokvirjanje zgodbe o istrskem »eksodusu« v širši diahroni in sinhroni kontekst eden najpomembnejših dosežkov italijanskega zgodovinarstva, ki se danes s to temo ukvarja intenzivneje, kot se je v preteklem stoletju. Marta Verginella v svojem prispevku razmišlja o dolgem trajanju migracij na območju severnega Jadrana, predvsem Trsta, in kritično pretehta prispevke italijanskega in slovenskega zgodovinarstva. Z nekaj sodobnejšimi izjemami so bile obravnave tržaških migracij prežete z nacionalizmom, ki je po njenih besedah onemogočal poglobljeno razumevanje premikov pre-

* Daša Ličen, mag. socialne in kulturne antropologije, mlada raziskovalka, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; dasa.licen@zrc-sazu.si.

bivalstva. Pamela Ballinger predlaga sveže interpretativne okvire istrskega »eksodusa«. Vpenja ga v globaln(ejš) i okvir izseljevanja iz ozemelj, ki jih je Italija izgubila po drugi svetovni vojni. Interpretacije, ki »eksodus« razlagajo le znotraj regionalnih okvirov, po mnenju Ballingerjeve namreč niso zmožne zajeti kompleksnosti celotnega pojava. Miha Kosmač se loti odnosa jugoslovanskih oblasti do italijansko govorečega prebivalstva severnega Jadrana v obdobju med letoma 1945 in 1948. Avtor ugotavlja, da se je centralna oblast zavedala neustreznega odnosa, a so težavo predstavljali lokalni odbori, ki spravljive politike niso uspeli udejanjiti v praksi. Jure Gombač se nato v kratkem poglavju posveča mehanizmom izseljevanja treh specifičnih »ciljnih« skupin Italijanov, ki so Istro zapustile po londonskem memorandumu (1954). Veliko vlogo pri njihovi selitvi so imele jugoslovanske oblasti, ki so z uporabo političnega diskurza na razmeroma prikrit način uspele prepričati mnogo pripadnikov italijanske skupnosti, da bi bilo zanje nemara najbolje, če bi Istro zapustili. V zadnjem prispevku prvega sklopa se Cathie Carmichael ukvarja z britanskim razumevanjem povojnih dogodkov v Istri in Trstu. Ko govori o britanskem razumevanju, misli tudi na druge zavezniške sile britanskega imperija. Glede na njene besede so bili Britanci, četudi so si z Jugoslovani delili vlogo »zmagovalcev« in gojili simpatije do Jugoslavije kot take, pri vprašanju dodelitve Trsta bolj naklonjeni Italiji. Po drugi strani pa so

bili precej ravnodušni do usode *ezulov*. Avtorica prvega od treh prispevkov drugega sklopa zbornika je Gloria Nemec. Poda primerjalno študijo spominov in zgodb, povezanih z »eksodusom« ter sploh vsem, kar je ta prinesel. Njena pozornost ni namenjena le kolektivnemu spominu *ezulov*, temveč tudi spominu tistih, ki Istre niso zapustili; ta je prvemu antagonističen. Avtorica opozarja, da lahko govorimo o krizi obeh. Katja Hrobat Virloget v nekoliko daljšem prispevku razpravlja o medsebojni neskladnosti občutljivih spominov na povojno izseljevanje in pojasnjuje, zakaj se temu ne smemo čuditi. Po eni strani gre namreč za *ezule*, ki menijo, da so bili sami v migracijo prisiljeni, po drugi pa za nove priseljence iz Slovenije in nekdanje Jugoslavije, ki »eksodus« razumejo kot »lastno izbiro ali posledico antislovenskih in antikomunističnih prepričanj« (str. 185). Povojne spremembe so s sabo prinesle tudi druge posledice, ki jih avtorica identificira v slovenski Istri. S tem misli na ločnice, ki obstajajo ne samo med Italijani in Jugoslovani, temveč tudi med prišleki iz drugih držav nekdanje Jugoslavije in Slovenci. Ob tem opozarja še na to, da so vsi povojni prišleki v Istro brez lastnega zgodovinskega spomina in jih zato preveč občutki »izkoreninjenosti«. Drugi sklop zaokroži Neža Lipovec Čebren, ki se na primeru Kopra osredinja na družbene spremembe, izpričane v arhitekturi. V praktičnem smislu se je avtorica s koprskimi historičnimi prostori soočila v projektu *Pripovedujem zgod-*

bo mesta. Gre za pogovorna srečanja o določenih točkah mesta, kjer ne gre zgolj za srečevanje Koprčanov, pač pa tudi za poskus povezovanja spominov različnih družbenih skupin in za (optimistično) prizadevanje, da bi te skupine tvorile vzajemne spomine.

Zbornik zaključuje prispevek Jasne Čapo, ki nekako »obvisi«. A pri tem gre verjetno za klasično težavo zbornikov, tj. za težko dosegljivo povezanost in prepletenost prispevkov. Bolj teoretično besedilo Jasne Čapo nudi izvirno branje o »soetničnih« (*co-ethnic*) srečanjih. Avtorica izhaja iz etnografskih raziskav soočanj prišlekov in lokalnih prebivalcev iste etničnosti. Zanje pravi, da niso nujno prijetna niti enostavna, občutki skupnosti, ki jim jih pripisujemo, pa jim neredko umanjajo. Posebno pozornost posveča esencialistični terminologiji, ki jo v zvezi z identitetami migrantov in tovrstnimi stiki radi uporabljamo.

Z medsebojnim soočenjem preteklosti in sedanjosti zbornik *At home but foreigners: Population transfers in 20th century Istria* odgovarja na aktualna vprašanja današnje družbe. Po eni strani so to še vedno neuglašeni kolektivni spomini, vezani na »eksodus«. Po drugi strani pa je lahko zbornik tudi dobro opozorilo, da bodo imele tudi migracije, ki smo jim priča danes, (zelo) dolgoročne posledice. Gotovo bo knjiga tudi v prihodnje tvorila pomemben del korpusa besedil, ki se ukvarjajo z migracijami v slovenski Istri.